

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, namreč
v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 31. avgusta 1853.

List 70.

Pregled kmetijstva po celi Evropi.

Po prof. dr. Hlubek-u.
(Konec.)

Gojzde po celi Evropi znesó 537 milionov oralov. Ker je 1152 milionov oralov druge zemlje, ktera ni gojzd, spada po takem 100 oralov gojzda na 216 oralov družega obdelanega in neobdelanega sveta. Je tedaj v Evropi veliko premalo gojzdv za ohranjenje dostojnih podnebnih razmer in zavoljo tega imajo plôhe in toča veliko večí moč.

Dnarna vrednost vsakoletnih kmetijskih pridelkov v Evropi se zamore po srednji ceni mnogoverstnega blaga prerajati. Kmetijski pridelki se zamorejo v našem cesarstvu vsako leto na 2000 milionov goldinarjev ceniti, namreč: pridelk žita na 720 milionov, slame na 240 mil., sena na 350 mil., lesa na 70 mil., prediva in konopelj na 40 mil., vina na 200 mil., mleka na 60 mil., klavnih telét na 24 mil., jagret na 5 mil., prascov na 6 mil., ovčjega mesa na 24 mil., govejega mesa na 60 mil., svinskega mesa in slanina na 30 mil., konjskih, volovskih in kravjih kôž na 12 mil., telécjih na 6, ovčjih in kozjih na 4 mil. in pol, sirove svile (žide) na 50 mil., ovčje volne na 60 milionov.

Na Francoskem je dnarna vrednost kmetijskih pridelkov prerajana na 2080 milionov goldinarjev, tedaj za 80 milionov več kakor v našem cesarstvu, kar od tod pride, da je na Francoskem tudi žganje in sadno vino prištevano h kmetijskim pridelkom. Dan današnji je tedaj znesek kmetijskih pridelkov v našem cesarstvu blizo tolikšín kot na Francoskem; ako se bo pa kmetijstvo na Ogerskem, Horvaškem, v Galicii in v Bukovini bolj povzdignilo, bo skupšina kmetijskih pridelkov v našem cesarstvu prva za Rusovskem.

Dnarna vrednost obertnijskih in rokodelnih izdelkov v našem cesarstvu znese okoli 1000 milionov goldinarjev, namreč pavolnato blago 43 $\frac{1}{2}$ mil., sukna in blaga iz ovčje volne 63 $\frac{1}{2}$ mil., blaga iz prediva in konopelj 57 $\frac{1}{2}$ mil., svilnatega blaga 47 mil., usnjatega 50 $\frac{1}{2}$ mil., olá in žganja 44 $\frac{1}{2}$ mil., železnega in scer rudninskega blaga 49 mil., kemijskih izdelkov 42 mil., lončene in kamnite robe 25 mil., steklenic 15 mil., cukra 14 mil., papirja 7 mil., mehaniških izdelkov 7 milionov.

Iz primere kmetijskih pridelkov in obertnijskih izdelkov je očitno, da Austria je država poljodelna.

Vrednost celega kapitala, ki je v kmetijstvu našega cesarstva, to je, v njivah, senožetih, goj-

zdi, vinogradih, murbinem drevji, v živini, v kmetijskem orodji in v poslopih, se zamore ceniti na 22.205 milionov goldinarjev; v tem prerajtu pa ni sadno drevje zapopadeno; kapitalna vrednost sadnih drevés se ne da prerajati, ker število drevés ni znano. Vrednost letnega pridelka enega sadnega drevésa se po srednji ceni zares od 20 do 40 kr. rajta.

Ako se primerja vsakoletni kmetijski pridelk z vsim kapitalom, ki tiči v kmetijstvu našega cesarstva se vidi, da razun dela je 10 gold. potreba, da se vrednost enega gold. pridobi.

Davki in druge odrajtva znesó za enega človeka: na Rusovskem 3 fl., v našem cesarstvu 6 fl. 20 kr., na Pruskem 7 fl. 30 kr., na Francoskem 15 fl. 42 kr., na Angleškem 19 fl. 24 kr. Ti veliki razločki izvirajo večidel iz nižje ali višje cene, po kateri kmetovavec in obertnik svoje kmetijske in obertnijske pridelke prodajata in spečavata.

Kmetijske skušnje.

(Ves zreenjeni, tako rekoč, ves suhi krompir za seme) priporočuje tudi prof. Bollmann na Rusovskem. On si je napravil posebno sušivnico za krompir, in gosp. Wasilevski ima navado pozimi semenski krompir v dimnik spravljati, kjer svinsko meso susi. Po teh skušnjah se celó iz bolnega in gnjilega krompirja drugo leto priredi obilo zdravega krompirja. — Te unanje skušnje poterdijo, kar so „Novice“ že večkrat priporočevale po domačih skušnjah.

Potovanje po okrajnah zvezdoznansta.

Od repatic ali kométov.

Ker se ravno sedaj vsaki večer tisuč in tisuč oči obrača proti nebu, kjer se leskeče repatica (repata zvezda), od ktere smo že unidan v „novičarju iz mnogih krajev“ več omenili, hočemo od repatih zvezd sploh, ki se v družih jezicih kométi imenujejo, nekoliko povedati tistim bravcem, katerim je ta prikazín na nébesu manj znana in o kateri je med ljudstvom toliko krivih vér, da — na priliko — po njih mnenji repate zvezde oznanujejo slabe letine, dragino, vojske, kugo, lakoto itd. Prečudne misli so ljudje tudi v starodavnih časih od kométov imeli. Eni so mislili, da so kométi odsev ali odsvit (Wiederschein) sonca, drugi so blodili, da so duše umerlih imenitnih oséb, ki so repate ali bradate v nébesa šle; nekteri so celó terdili, da so repate zvezde hudi duhovi iz pekla v nebo zgnani, da ondi ljudém strah delajo; od tega poslednjega mnenja izvira

menda vražni strah pred kugo, vojsko in lakoto. Ali pa repata zvezda, kadar bliže pride do zemlje, vreme na nji kaj spremeni ali ne, ne vemo; nemogoče to ni, ker kakor sonce in luna imate svojo gotovo moč do zemlje, tudi zvezde drugače proti zemlji postavljene znajo morebiti podnebne razmere nekoliko premeniti in po tem takem tudi vreme. Nemški vinorejci na Rajnu so pripisovali dobro vinsko letino leta 1811 komētu, ki se je tisto leto prikazal bil, in nekteri celo terdijo, da sedanja dobrota Rajnskih vin, ki so nek poprej zlo kisljate bile, izvira od tistega časa. (Ali ne gotovši od bolj umne vinoreje? Mislimo, da!)

Povémo to zavoljo tega, da našim ljudém pokažemo, da komēt velja v nekterih krajih celo za stvarnika dobre letine, da so si tedaj o tem misli ljudstva zlo navskriž.

Razun premena vremenosti, ki nam pa tudi popolnoma znan ni, je gotovo vse drugo, kar se od komētov blodi, prazna vraža, ker komēt vendar ne more kriv biti tega, kar je le zgolj primerik v tistem letu na svetu.

Komēti so zvezde, ki se, kakor naša zemlja, Danica in vsi drugi planeti okoli sonca verté, pa se le takrat na nebu vidijo, kadar se prikažejo iz globucega neba in v svojem teku bliže do zemlje pridejo; ko se oddaljujejo od zemlje, se od večera do večera manj vidijo, dokler popolnoma ne zginejo zgubivši se v nezmerno globoko nebó. Pot, ktero tekajo repatice v zlo zlo podolgastih krogih, ali v sebe nazaj pelje ali ne; ona je zvezdogledom znana, pa tudi ne; le od 4 kometov je gotovo znano, kdaj imajo priti: Halejev potrebuje 75 let za svoje potovanje krog sonca, Olbersev (Besselnov) 74 let, Enketov 3 leta in pol, Bielatov 6 let in 270 dni. Od Whistonovega ali tako imenovanega „komēta občnega potopa“ se pravi, da potrebuje za svoj krogotok 573 let, in da se bo v letu 2258 zopet prikazal, tedaj že osmikrat po občjem potopu.

Zvezdogledi so že čez 400 repatic zapazili, pa večina njih še ni znana. Tega, ki ga sedaj vidimo, je zapazil prvičkrat 10. junia gosp. Klinkerfues. Zvezdoslovci, ki preiskujejo natanjko pot repatih zvezd in zemlje, pričajo tudi, da na svojem teku se nobena repatica z našo zemljo srečati ne more, ker je milostljivi Stvarnik nebes in zemlje vsaki zvezdi svojo pot dokazal, na kateri ni na poti drugim zvezdam.

Ako repato zvezdo celo natanjko ogledujemo, razločimo trojno na nji; eno in naj svitlejši je jedro, drugo je manj svitla megla, ki jedro krog in krog obdaja, tretje je rep ali mētla, ki je od sonca obrnjena in proti koncu bolj tamna. So bili že kometi, pri katerih se rep ni vidil; so pa tudi kometi, kakor tisti leta 1819, z dvéma ali celo z več repi.

So pa vsi kometi silno tanjka in rahla stvar, tako, da se zvezde, ki so zadej, skozi njega vidijo ali saj skozi metlo ali rep.

Zvezdoslovci menijo, da kometi imajo svojo lastno gorkoto in svitlobo, pa njih svitloba je bolj medla, — da po lastni gorkoti, ki dá tudi svitlobo, se njih morja in druge stvari v puh spreminjujejo in kot medlo svitlo megle prikazujejo, — da tudi njih od sonca obrnjena rép obstoji iz taci drobtin, ki so se morda bliže sonca, po njegovih žarkih, v večji meri od njih odtergale, ktere pa potem, kadar od sonca preč bežé, nazaj na-nje padajo. Tudi kometi so po mislih učenih mož polni življenja, polni živih stvari!

Poslednjič še to: od kod navadno imé komet? Beseda „komēt“ izvira iz gerškega kome (*κόμη*) ali latinskega koma (coma), ta beseda pomeni v našem jeziku las. Je tedaj komēt toliko kot lasasta stvar, lasasta zvezda, ker se te zvezde v svitli megli svoji vidijo kakor s svitlimi lasci krog in krog obdane.

Slavnemu naravoslovcu Newtonu gré čast, da je znanstvo kometov popolnoma razjasnil, o katerih je Kepler še zlo krivo sodil.

Ostanki Bramatovega častja na rimsko-slovenskih spomenicih.

Razložil Davorin Terstenjak.

Iz rokopisa: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti ali Slovenci?«

(Konec.)

Vendar je na in za Tatranskimi gorami mogla tudi kakošna Bramatova stranka biti, ker igre, pesme, basni in drugi običaji, v katerih je medved glavna oseba bil, so ostale do današnjega dneva (glej: Kollar Slav. Bohyn. str. 334, Woicickiegi »Piesni ludu I. str. 259.) Od severno-slavenskega Proveta piše Maciejowski (*Rechtsgeschichte der Slaven II. del str. 20. 21.*), da je to božanstvo tudi bilo varh poljodelstva (kmetijstva). Zna biti, da štajerski »oraci“ na stari praznik še kažejo. So pa crači mladi fanti, kateri plug brez plužnega železa in čertala po vaséh na pustni dan vlačijo, lepo okinčani, eden pa je gonjač *), kateri hudo poka, da hrum leti po okolici. Zadi pa pluži en fant po medvedje oblečen, večidel ima narobe kožuh, na herbtu pa koš, v ktereга naprošene in darovane klobase, jajca in druge reči devlje. Med nogami pa ima zvonec privezan.

Močno se mi pozdeva, da še to na častje Bramatovo opominja, ker je severno-slavenski Prove »tintinnabulo insistens“ (Bangert v komenturu *Helmodovem*) obrazovan bil. Zvonce indiška božanstva tudi imajo za vlastitosti (glej: *Paulin Systema 83.*), kakor se to od Višnuta piše.

Druga igra je vodenje ruse. Obé igri »oraci“ in »vodenje ruse“ ste tudi pri Polacih in Slovcih znane. Vodi pa se rusa takole: Dva fanta se postavita tako, da sta si s herbttama nasprot obrnjena. Tedaj se pripogneta, eden vzame drog v roke, na katerem je star črep obešen, da glavo konja predstavlja, drugi pa mētlo za predstavljanje repa. Cela podoba se pokrije z belo rjuho in ponoči je vse to res podobno belemu konju. Včasí eden na rusi jezdi, drugi pa za cugle vodi, in enako. Ravno tako igro imajo o pustu Polaci. Gotovo opominja na paganski čas, morebiti na Ramatovega konja, Paikyn imenovanega, ktereга v severno-slavenskem basnoslovju sopet najdemo pod imenom Polkan. (glej: Kollar Slav. Bohyn. str. 277.)

Prosim na koncu tega članka vse prijatele slovenskega slovstva: naj nabirajo basni od medvedov, katerih se med slovenskem narodom dosti najde, znabiti, da je še ktera se ohranila, ktera nam to indoslavensko častje popolnoma razjasnuje in opisuje.

Sedaj pa še nekoliko besed presojejavcu mojega spisa: »Kdo so bili Ambidravi?« v teržaškem časniku in vsim prihodnjim presojejavcem. Pred vsim drugim opomnem slavne kritikarje, da se še zdaj moji spisi presojevati ne dajo. Kakor vsaki čitatelj vidi, so to samo snemki iz večega dela, ktero še pod peresom imam, in ako Bog da in sreča junaška, le za nekoliko let do čistega bom dogotoviti zamogel. Sostavki tudi niso v nikakoršnjem redu, ampak jaz sim le oddelke že popolnoma izdelane prepisal za naše drage »Novice“, deloma

*) Temu gonjaču pravijo Korant, morebiti Karant, Ziva, Parvati? Slične igre imajo še tudi Indijani današnjí dan, glej: Wiesse Indien II. str. 352. — Kaj pomeni beseda rusa (rúsa)? Je to nemški Ross? Kdo vé še za drugo besedo razun besede medved, medjed, medo, kar po pravem pomenu, der Honigfresser? V sanskritu se veli arkšas, gerški ἀρκτος, latinsko ursus.